

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Sytuacja dziecka jąkającego się w przedszkolu i w szkole

Author: Natalia Moćko, Katarzyna Węsierska

Citation style: Moćko Natalia, Węsierska Katarzyna. (2015). Sytuacja dziecka jąkającego się w przedszkolu i w szkole W: A. Guzy, B. Niesporek-Szamburska, M. Wójcik-Dudek (red.), “Szkoła bez barier : o trudnościach w nauczaniu i uczeniu się” (s. 79-97). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Natalia Moćko, Katarzyna Węsierska

Sytuacja dziecka jąkającego się w przedszkolu i w szkole

Dla większości jąkających się uczniów ich wada jest źródłem stałych, przykrych przeżyć w szkole...¹

Wprowadzenie

Funkcjonowanie człowieka w rzeczywistości językowej, która nas otacza i stanowi jednocześnie integralną część naszego życia, jest faktem. Za pomocą języka następuje poznawanie świata i odkrywanie panujących w nim reguł, możliwości rozwoju jednostki i zbiorowości, w końcu zaś definiowanie barier, jakie możemy napotykać, gdy następują problemy w komunikacji werbalnej. To dlatego znaczenie języka dla rozwoju człowieka stanowi od wieków pole do rozważań i badań. Stanisław Gajda w następujący sposób tłumaczy ten fenomen: „Nie ulega dziś wątpliwości, że im głębiej i wszechstronniej zajmujemy się językiem, tym bardziej widoczna staje się jego olbrzymia rola w życiu człowieka. Jest on najwspanialszym i najmocniejszym narzędziem ludzkiego porozumiewania się oraz poznawania — zawarty w nim obraz świata narzuca nam widzenie świata (światopogląd), ale jednocześnie jego twórcza moc pozwala wyrazić każdą nową wiedzę. [...] Nasze powodzenie w różnych sytuacjach w dużej mierze zależy od tego, na ile umiemy wykorzystać możliwości zawarte w mowie”².

¹ M. CHĘCIEK: *Jak wspierać dziecko jąkające się w środowisku przedszkola i szkoły*. W: *Profilaktyka logopedyczna w praktyce edukacyjnej*. Red. K. WĘSIERSKA. Katowice 2012, s. 222.

² S. GAJDA: *Lingwistyczne podstawy logopedii*. W: *Logopedia. Pytania i odpowiedzi*. Podręcznik akademicki. T. 1. Red. T. GAŁKOWSKI, G. JASTRZĘBOWSKA. Opole 2003, s. 12.

Możemy zatem przypuszczać, że język nas w jakimś stopniu definiuje – decyduje o sposobie, w jaki jesteśmy postrzegani. Jeśli porozumiewamy się w sposób zrozumiały dla otoczenia, czyli za pomocą języka przyjętego przez ogół zbiorowości, do jakiej należymy, będziemy odbierani w sposób pozytywny, natomiast utrudnienia w posługiwaniu się mową mogą doprowadzić do zaburzeń w komunikacji, a w efekcie – do negatywnego odbioru ze strony otoczenia. Ta konstatacja jest oczywiście uproszczeniem, jednak badania społecznej percepcji zaburzeń w komunikowaniu się potwierdzają, że istnieje problem, z którym borykają się osoby przejawiające utrudnienia w podejmowaniu i utrzymywaniu werbalnych kontaktów z otoczeniem.

Problemy te mogą ujawnić się już w najmłodszych latach życia dziecka i często dotyczą całego okresu trwania edukacji szkolnej. Agnieszka Matyja i Iwona Cudak, autorki badań poświęconych funkcjonowaniu dziecka z wadą wymowy w szkole, podkreślają: „Wada wymowy ma ujemny wpływ na kształtowanie się osobowości dziecka. Sprzyja rozwijaniu się u niego takich cech jak nieśmiałość, skrytość, poczucie niepełnowartościowości. Wszystkie dzieci chciałyby mówić poprawnie, ponieważ dzieci z wadami wymowy są często narażone na liczne problemy”³.

Wśród spostrzeżeń dotyczących dzieci z wadami wymowy w kontaktach z grupą rówieśniczą na pierwszy plan wysuwa się zajmowanie pozycji izolacji oraz doświadczanie odrzucenia zarówno w szkole, jak i poza nią⁴. Przykładem takiego zaburzenia w komunikowaniu się, które niesie długofalowe negatywne konsekwencje dla rozwoju społecznego, emocjonalnego, a nawet poznawczego dziecka, jest jąkanie. Poważnych utrudnień w płynnym porozumiewaniu się doświadczą około 5% dzieci i 1% populacji osób dorosłych⁵. Jąkanie to istotny problem nie tylko jednostkowy, ale i społeczny. Zgodnie z definicją przyjętą przez WHO (Światową Organizację Zdrowia) w klasyfikacji ICD-10 jąkanie definiowane jest jako zaburzenie płynności mówienia, w którym występują symptomy opisywane na kilku poziomach: komunikacyjnym, psychicznym i neurofizjologicznym. W odniesieniu do poziomu komunikacyjnego objawem jest patologiczna niepełność mówienia manifestująca się blokowaniem, przeciąganiem i powtarzaniem dźwię-

³ I. CUDAK, A. MATYJA: *Dzieci z wadami wymowy – w oczach własnych i kolegów. Analiza wyników ankiety przeprowadzonej w klasach I–III Zespołu Szkół Ogólnokształcących nr 5 w Sosnowcu*. „Biuletyn Logopedyczny” 2004, nr 2, s. 22. Por. też I. CUDAK, A. MATYJA: *Akceptacja i tolerancja uczniów z problemami w komunikowaniu się w środowisku szkoły podstawowej*. „Forum Logopedyczne” 2009, nr 16, s. 29–30.

⁴ Zob. E. SKOREK: *Dzieci z zaburzeniami mowy wśród rówieśników w klasie szkolnej*. Kraków 2000.

⁵ Zob. E. BENNETT: *Working with People Who Stutter. A Lifespan Approach*. Upper Saddle River 2006; E. YAIRI, C.H. SEERY: *Stuttering. Foundations and Clinical Applications*. Upper Saddle River 2011.

ków, sylab lub wyrazów. W aspekcie psychicznym jękanie manifestuje się świadomością zaburzenia, przewidywaniem wystąpienia utrudnień w płynnym porozumiewaniu się oraz logofobią (lękiem przed komunikowaniem się). Na poziomie neurofizjologicznym natomiast daje się zaobserwować wzmożone napięcie mięśniowe⁶.

Peter Reitzes, znany amerykański logopeda, terapeuta jękania, autor programów i publikacji z tego zakresu, sam będąc osobą jękającą się, zwraca uwagę na aspekt reakcji unikania w jękanii. Zdaniem tego autora, „jękanie jest zaburzeniem związanym z komunikowaniem się i zaburzeniem związanym z niekomunikowaniem się”⁷. W logopedycznej literaturze przedmiotu od dawna akcentuje się znaczenie reakcji unikania w ocenie ciężkości zjawiska jękania i wpływu tego zaburzenia na funkcjonowanie jednostki⁸. Obecność objawów jękania w mowie ma wpływ na społeczne funkcjonowanie dziecka, odbija się na jego samoocenie⁹. Ucznia jękającego się często negatywnie postrzegają rówieśnicy, niejednokrotnie doświadczają on przejawów dokuczania i wyśmiewania z ich strony. Badania prowadzone pod kierunkiem Marilyn Langevin wykazały, że uczniowie jękający się znacznie częściej doświadczają dokuczania w szkole niż ich płynnie mówiący rówieśnicy. Około 81% jękających się dzieci stwierdzało, że dokuczano im z powodu jękania w jakimś okresie nauki szkolnej, podczas gdy w grupie uczniów niejękających się ten odsetek wynosił od około 49% do 58%¹⁰. Badania wykazały również, że dziecku jękającemu się trudniej nawiązać dobre relacje z rówieśnikami, zawierać przyjaźnie i funkcjonować jako pełnoprawny członek grupy rówieśniczej¹¹. Społeczne konsekwencje takiego stanu rzeczy są trudne do oszacowania.

⁶ Zob.: ICD-10. *Klasyfikacja zaburzeń psychicznych i zaburzeń zachowania w ICD-10. Opisy kliniczne i wskazówki diagnostyczne*. Kraków 2000; T. WOŹNIAK: *Standard postępowania logopedycznego w przypadku jękania*. „Logopedia” 2008, t. 37, s. 217–226.

⁷ P. REITZES: *50 Great Activities for Children Who Stutter*. Austin 2006, s. 3.

⁸ Zob.: J.G. SHEEHAN: *Theory and Treatment of Stuttering as an Approach-Avoidance Conflict*. In: *Stuttering Then and Now*. Eds. G.H. SHAMES, H. RUBIN. Columbus 1986, s. 187–200; T. STEWART: *Reakcje unikania u jękających się osób dorosłych – przegląd stanowisk i dyskusja kliniczna*. „Forum Logopedyczne” 2012, nr 20, s. 20–29.

⁹ Zob.: J. GÓRAL-PÓŁROLA, Z. TARKOWSKI: *Skala Samooceny i Oceny Jękania*. Lublin–Kielce 2012; C. VAN RIPER: *The Nature of Stuttering*. Englewood Cliffs 1982.

¹⁰ Zob.: N. VAN KUIK FAST, M. LANGEVIN: *Bullying of School-age Children Who Stutter and Potential Coping Strategies*. “ACQuiring Knowledge in Speech, Language and Hearing” 2010, vol. 12 (2), s. 74–77; M. LANGEVIN, K. BORTNICK, T. HAMMER, E. WIEBE: *Teasing/Bullying Experienced by Children Who Stutter: Toward Development of a Questionnaire*. “Contemporary Issue in Communication Science and Disorders” 1998, vol. 25, s. 12–24; S. MOONEY, P.K. SMITH: *Bullying and the Child Who Stammers*. “British Journal of Special Education” 1994, vol. 22, s. 24–27.

¹¹ Więcej w: S. DAVIS, P. HOWELL, F. COOK: *Sociodynamic Relationship between Children Who Stutter and Their Non-stuttering Classmates*. “Journal of Child Psychology and Psychiatry” 2002, vol. 43, s. 939–947.

Znaczenie współpracy logopedy z nauczycielem

Obecnie podkreśla się fakt, że jąkanie stanowi złożony problem, którego genezy upatruje się w kombinacji czynników neurofizjologicznych i lingwistycznych. Na rozwój jąkania mają także wpływ czynniki emocjonalno-psychologiczne i środowiskowe. Terapia jąkania często bywa procesem długotrwałym, wymagającym nie tylko nauki odmiennego sposobu komunikacji z otoczeniem, ale i zmiany przekonań, nastawienia człowieka względem siebie i otoczenia. Skuteczność terapii jest uwarunkowana wieloma czynnikami, wśród których wsparcie środowiska odgrywa ogromne znaczenie. Nie sposób przecenić możliwości, jakie płyną z efektywnej współpracy logopedy z rodzicami i nauczycielami. Osoby jękające się często podkreślają istotną rolę nauczyciela w osiągnięciu sukcesów podczas terapii jąkania.

Postawy, które przyjmują nauczyciele wobec jękającego się ucznia i jego problemu w komunikacji werbalnej, mogą być pomocne, wspierające, neutralne (obojętne) lub niekorzystne dla ucznia. Odpowiednia współpraca nauczyciela ze specjalistą i wiedza dotycząca zaburzeń mowy mogą mieć ogromny wpływ na rozwój (także społeczny) osób mających utrudnienia w komunikacji werbalnej¹². Kompetencje zawodowe nauczyciela, które decydują o skutecznym radzeniu sobie z problemami wynikającymi z jękania się ucznia, są wysokie. Jednak pedagog, który jest w stanie sprostać takim wymaganiom i który ma odpowiednią wiedzę, staje się nie tylko dobrym wychowawcą swojego zespołu klasowego, ale często także ogromnym wsparciem dla ucznia jękającego się, wręcz jego adwokatem na tle grupy rówieśniczej i na terenie szkoły. Z logopedycznego punktu widzenia nauczyciel jest zwykle tą osobą, która jako pierwsza ma okazję dostrzec zaburzenie płynności mowy dziecka, jeśli nie miało ono wcześniej kontaktu ze specjalistą w kwestii takich zaburzeń. Ogromna jest więc również rola nauczycieli we wdrażaniu tzw. profilaktyki wtórnej, polegającej na odpowiednio wczesnej identyfikacji objawów jękania wśród uczniów. Taka wczesna interwencja stanowi warunek gwarantujący podjęcie w odpowiednim okresie terapii logopedycznej, co z kolei ma niebagatelny wpływ na jej skuteczność. Dlatego „tylko skuteczna współpraca pomiędzy logopedą i nauczycielem umożliwia udzielenie pełnego wsparcia uczniowi jękającemu się w niezwykle ważnym dla niego środowisku – na terenie szkoły. Taka kooperacja wymaga jednak od obu stron motywacji, zaangażowania i wytrwałości”¹³.

¹² Por. badania K.A. EBERT, P.A. PRELOCK: *Teachers' Perceptions of Their Students with Communication Disorders*. "Language, Speech, and Hearing Services in Schools" 1994, vol. 25, s. 211–214.

¹³ K. WĘSIERSKA: *Profilaktyka jękania i wspieranie ucznia jękającego się*. W: *Edukacyjne konteksty wspierania rozwoju dziecka*. Red. E. KOCHANOWSKA, J. WOJCIECHOWSKA. Bielsko-Biała 2012, s. 197.

Sukces terapii logopedycznej ucznia jękającego się jest uwarunkowany wsparciem, jakie otrzyma on ze strony środowiska — rola nauczyciela w tym procesie jest kluczowa¹⁴. W ostatnich latach prowadzono badania mające na celu określenie postaw nauczycieli wobec jękania. Zadania te ujawniły, że w nauczycielskim postrzeganiu utrwalił się stereotypowy obraz dziecka jękającego się¹⁵. Te wyniki stały się inspiracją do przeprowadzenia badania sondażowego wśród pedagogów (nauczycieli, logopedów i psychologów zatrudnionych w placówkach edukacyjnych) na temat sytuacji dziecka/ucznia jękającego się oraz promowania w środowisku edukacyjnym skutecznych sposobów wsparcia.

Założenia metodologiczne przeprowadzonych badań

Celem opisywanych badań było rozpoznanie nauczycielskich opinii, dotyczących sytuacji dziecka jękającego się w środowisku edukacyjnym. Główne pytania, na które poszukiwano odpowiedzi w prowadzonych badaniach, to:

1. Jak często nauczyciele stykają się z jękaniem?
2. Jakie objawy zaliczają do jękania?
3. Jakich uczu, ich zdaniem, doświadcza dziecko jękające się?
4. Jakie postawy można zaobserwować wśród uczniów jękających się oraz ich kolegów?
5. Jakie są deklarowane przez nauczycieli możliwe formy udzielania wsparcia dziecku jękającemu się?
6. Czy nauczyciele czują się kompetentni w tym zakresie?
7. Czego oczekują od logopedów?

W celu uzyskania odpowiedzi na tak sformułowane pytania badawcze zastosowano metodę sondażu diagnostycznego — w badaniu wzięło udział

¹⁴ Zob.: A. PŁUSAJSKA-OTTO, K. WĘSIERSKA: *Znaczenie współpracy logopedy i nauczyciela w terapii dziecka jękającego się*. „Forum Logopedyczne” 2009, nr 17, s. 29–34; EAEDEM: *Rola nauczyciela w profilaktyce i terapii jękania*. W: *Rozwój i jego wspieranie w perspektywie nauk o człowieku — teoria i rozwiązania praktyczne*. Red. K. BARANOWICZ, A. SOB CZAK, M. ZNAJ-MIECKA-SIKORA. Łódź 2010, s. 239–245.

¹⁵ Zob.: A. GRZYBOWSKA, I. ŁAPIŃSKA, R. MICHALSKA: *Postawy nauczycieli wobec jękania*. „Psychologia Wychowawcza” 1991, nr 2, s. 139–149; N.J. LASS, D.M. RUSCELLO, J.F. SCHMITT, M.D. PANNBACKER, M.B. ORLANDO, K.A. DEAN, J.C. RUZISKA, K. HARKINS BRADSHAW: *Teachers’ Perceptions of Stutterers*. “Language, Speech, and Hearing Services in Schools” 1992, vol. 23, s. 78–81; B. KASPRZYK, A. STASICZEK, K. WĘSIERSKA: *Szkoła przyjazna uczniowi jękającemu się — wyzwaniem dla logopedów*. „Śląskie Wiadomości Logopedyczne” 2005, nr 8, s. 38–44.

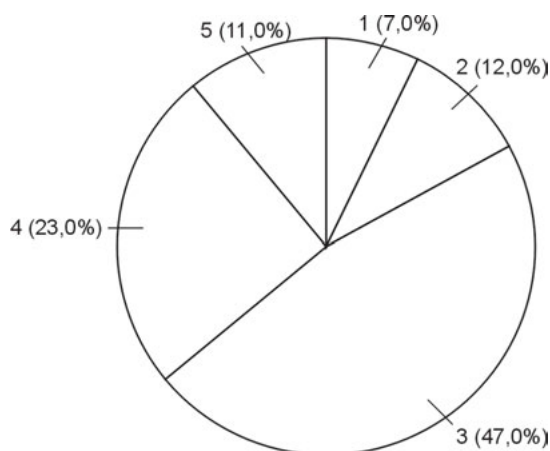
254 respondentów. Badania sondażowe prowadzono od stycznia do maja 2012 roku. Respondenci zostali poproszeni o wypełnienie kwestionariusza składającego się z 7 pytań, z których 6 miało charakter pytań półotwartych (jedno pytanie zamknięte). Do kwestionariusza dołączona była również metryczka, przygotowana w celu pozyskania danych demograficznych na temat próby badawczej (płeć, typ placówki, w której respondent jest zatrudniony, przedmiot nauczany oraz staż pracy w zawodzie nauczyciela). Ankiety rozdawali studenci filologii polskiej podczas praktyk w szkołach, a także logopedzi zatrudnieni w placówkach edukacyjnych na terenie: Śląska, Podbeskidzia i województwa łódzkiego. Większość respondentów stanowiły kobiety (87,0%), niewielka część badanych (7,0% – 25 osób) nie podała danych na temat płci.

Analiza danych demograficznych pozwoliła na określenie miejsca pracy (typu placówki), nauczanego przedmiotu, stażu pracy oraz płci ankietowanych. Sondaż diagnostyczny był skierowany do osób pracujących w placówkach oświatowych, a zatem głównie w szkołach i przedszkolach. Nauczyciele, którzy udzielali odpowiedzi na pytania dotyczące jąkania, to w znacznej mierze pracownicy szkół podstawowych (129 osób), w mniejszym stopniu przedszkoli (51) oraz gimnazjów (47). Pozostali respondenci to nauczyciele liceów (16 osób), techników (5) i zatrudnieni w innych typach placówek resortu oświaty (15). Należy przy tym zauważyć, że respondenci mieli możliwość zaznaczenia więcej niż jednej placówki. Wśród ankietowanych najliczniejszą grupę stanowili nauczyciele z dużym, ponaddwudziestoletnim stażem pracy (76 osób spośród badanych), kolejną stanowili młodszy stażem pracownicy placówek edukacyjnych (od 5 do 10 lat – 65 osób, i od 11 do 20 lat stażu w zawodzie – 59 osób), u niespełna 20% ankietowanych (48 osób) staż pracy nie przekroczył 5 lat, 6 respondentów nie podało informacji o stażu pracy. W grupie respondentów znaleźli się również nauczyciele logopedzi.

Wyniki badań sondażowych

Pierwszym zagadnieniem, które poddano analizie, była częstotliwość kontaktów osób ankietowanych ze zjawiskiem jąkania. Z badań wynika, że respondenci stosunkowo rzadko stykali się z uczniem dotkniętym niepłynnością mowy. Rozkład procentowy odpowiedzi na temat częstotliwości kontaktów z problemem jąkania prezentuje wykres 1.

Największa grupa ankietowanych, bo aż 47,0% respondentów, na pytanie *Jak często spotyka się z objawami jąkania u uczniów?* udzieliła odpowiedzi:

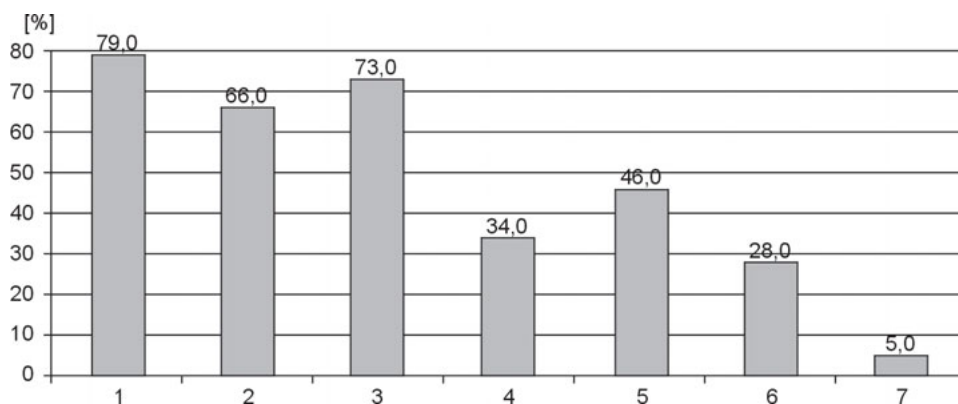

Wykres 1. Częstość kontaktu nauczyciela z problemem jękania ($N = 254$)

Objaśnienie: 1 – bardzo często (w każdym roku szkolnym); 2 – dość często (co kilka dni); 3 – rzadko (pojedyncze przypadki); 4 – bardzo rzadko (jedno dziecko); 5 – nie miałem takiego przypadku.

rzadko (pojedyncze przypadki). Kolejna liczebnie grupa (23,0%) uznała taki kontakt za bardzo rzadki, a 11,0% ankietowanych przyznało, że nigdy nie zetknęło się z jękaniami w swojej praktyce zawodowej. Tym niemniej 7,0% respondentów stwierdziło, że miało do czynienia z jękaniami bardzo często (w każdym roku szkolnym), a 12,0% nauczycieli miało styczność z tym zjawiskiem dość często. Co ciekawe, w świetle przywołanych wcześniej danych, ponad połowę badanych stanowili nauczyciele ze stażem pracy powyżej 11 lat i więcej. Dość sporadyczne kontakty pedagogów ze zjawiskiem jękania (w przypadku części respondentów pojedyncze przypadki w całej karierze zawodowej) z jednej strony potwierdzają, że jękanie jest zaburzeniem o stosunkowo niskiej frekwencji – jak już zasygnalizowano, jąka się około 1% populacji dorosłych (w tym dzieci starszych i młodzieży); nieco większe jest rozpowszechnienie objawów niepełności mówienia w populacji małych dzieci. Odpowiedzi udzielone na kolejne pytanie, w którym respondenci zostali skonfrontowani z symptomatyką tego zaburzenia, zdają się też przeczyć ewentualnym przypuszczeniom o wpływie na wypowiedzi wcześniejsze znikomej wiedzy ankietowanych na temat symptomów jękania. Pedagodzy bowiem umiejętnie wskazywali podstawowe objawy świadczące o jękanii. Odpowiedzi nauczycieli na to pytanie prezentuje wykres 2.

Wśród najczęstszych objawów nauczyciele podawali powtarzanie dźwięków, sylab lub słów oraz blokowanie, a także przeciąganie dźwięków. Wymieniali często więcej niż jeden objaw. Prawie połowa ankietowanych zauważyła związek problemów w płynnej mowie ze współwystępowaniem tzw. współruchów (np. mimowolnych ruchów głowy, ramion czy nóg),

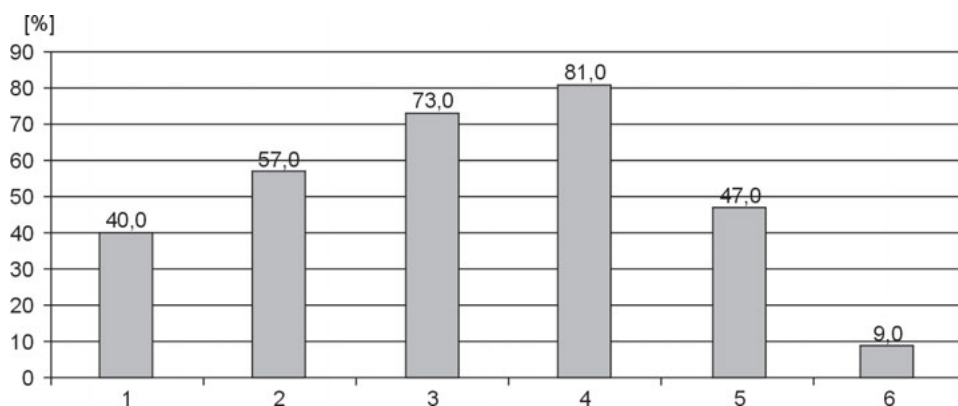

Wykres 2. Objawy świadczące o jękananiu w opinii nauczycieli $N = 254$

Objaśnienie: Można było wybrać więcej niż jedną odpowiedź. 1 – powtarzanie dźwięków, sylab lub słów; 2 – przeciąganie dźwięków; 3 – blokowanie się; 4 – problemy z oddechem; 5 – współruchy; 6 – unikanie kontaktu wzrokowego; 7 – inne.

które mogą towarzyszyć jękananiu. W formie dodatkowych odpowiedzi, zakwalifikowanych jako *inne*, pojawiało się: niezgłaszanie się do odpowiedzi, zaburzenia emocjonalne, nadaktywność psychoruchowa, zahamowania, zdernerwowanie, pocenie rąk, zaczerwienienie, przyspieszone bicie serca, niezabieranie głosu, nawet za cenę otrzymania złej oceny. Udzielane odpowiedzi świadczą o dobrym poziomie znajomości symptomów jękania i zdolności pedagogów do identyfikacji tego zjawiska.

Uzupełnienie wiedzy stanowiły wypowiedzi pedagogów na kolejne pytanie o uczucia, których doświadcza jękające się dziecko w związku z zaburzeniem płynności mowy (wykres 3).

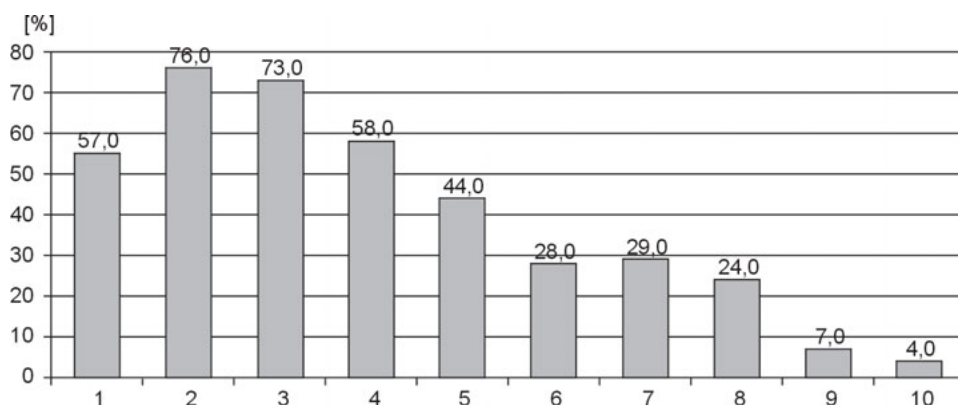

Wykres 3. Opinie pedagogów na temat uczuć, których doświadcza dziecko jękające się $N = 254$

Objaśnienie: Można było wybrać więcej niż jedną odpowiedź. 1 – złość; 2 – lęk; 3 – obniżone poczucie własnej wartości; 4 – zawstydzienie; 5 – bezsilność; 6 – inne.

Ponad dwie trzecie respondentów wskazało, że osoba jąkająca się manifestuje zawstydzenie. Za równie istotną cechę charakteryzującą jąkających się uczniów uznano obniżone poczucie własnej wartości oraz lęk. Nauczyciele zauważali także, że częstym uczuciem, którego doświadcza taki uczeń, jest złość. Dodatkowo padły odpowiedzi: odrzucenie, niechęć do podejmowania nowych wyzwań, zakłopotanie, niemoc, nieśmiałość, samotność, płaczliwość, ale również: zdenerwowanie, agresja, frustracja, gniew, stan ogólnego niepokoju, bunt. Niektórzy nauczyciele podkreślali, że wszystko zależy od zespołu klasowego (grupy), której członkiem jest dziecko.

Ustalenie uczuć towarzyszących niepełności mowy miało na celu wyłonienie zaobserwowanych przez nauczycieli typowych postaw, jakie przyjmują uczniowie jąkający się (wykres 4).

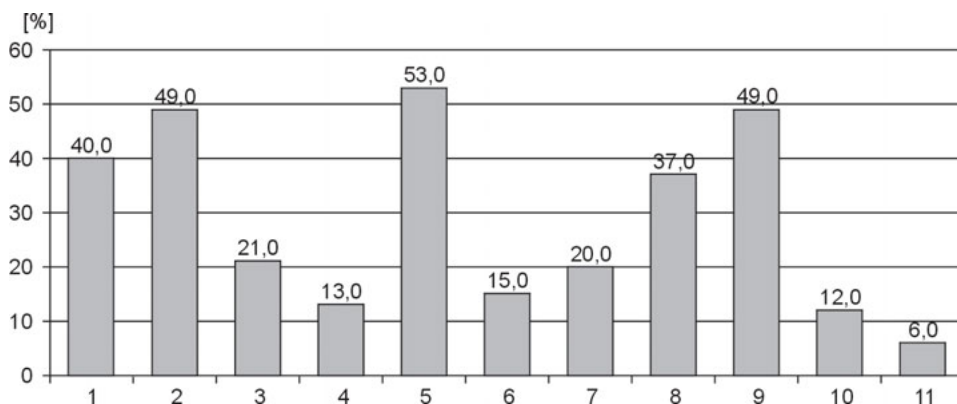
Wykres 4. Typowe sposoby zachowania się (postawy) ucznia jąkającego się w opinii nauczycieli N = 254

Objaśnienie: Można było wybrać więcej niż jedną odpowiedź. 1 – unikanie rozmów z rówieśnikami; 2 – mniejsza aktywność na lekcji; 3 – unikanie odpowiedzi ustnych (np. przed grupą); 4 – problemy z czytaniem głośnym; 5 – niechętnie odpowiadanie na pytania nauczyciela; 6 – unikanie kontaktu wzrokowego z rozmówcą; 7 – unikanie kontaktów społecznych; 8 – problemy w nauce; 9 – nie można zaobserwować istotnych różnic; 10 – inne.

Zdaniem respondentów, dziecko jąkające się będzie charakteryzować mniejsza aktywność na lekcji (aż 76,0% ankietowanych wskazało tę odpowiedź) oraz unikanie odpowiedzi ustnych (73,0% ankietowanych). Ponad połowa nauczycieli zwróciła również uwagę na występujące u dziecka jąkającego się objawy wycofania, polegającego na problemach z głośnym czytaniem, a nawet na unikaniu rozmów z rówieśnikami. Tylko co trzeci ankietowany uznał, że nie ma istotnych różnic w postawie dziecka jąkającego się i dziecka mówiącego płynnie. Zdaniem tej grupy ankietowanych, postawa dziecka jąkającego się zależy od klasy i reakcji rówieśników, dziecko może więc czuć się dobrze w grupie rówieśniczej lub zamykać się w sobie.

Na reakcję dziecka ma, według jednej z respondentek, wpływ również uczestniczenie w zajęciach terapeutycznych z logopedą.

Za nie mniej istotne uznano rozpoznanie opinii pedagogów na temat zachowań kolegów ucznia jąkającego się manifestowanych w kontaktach z takim kolegą z klasy. Odpowiedzi udzielane na ten temat prezentuje wykres 5.

Wykres 5. Typowe reakcje rówieśników na ucznia jąkającego się – opinie nauczycieli
N = 254

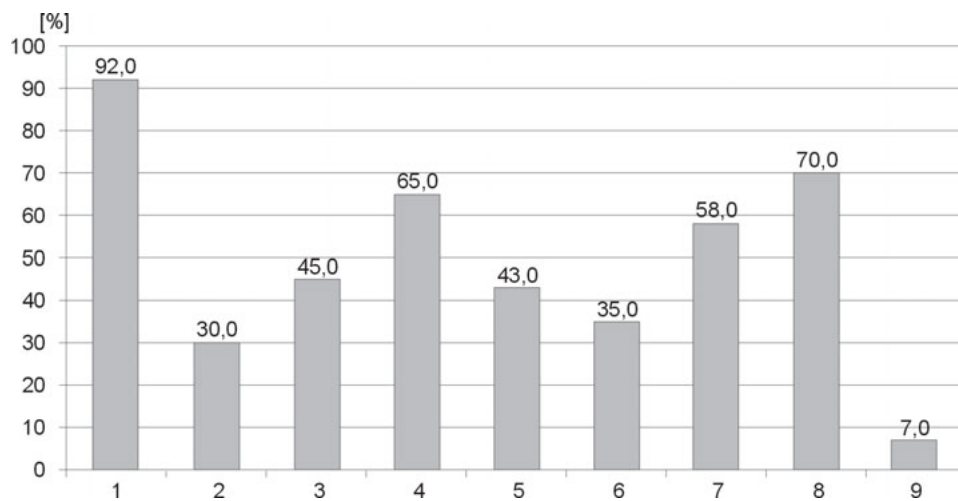
Objaśnienie: Można było wybrać więcej niż jedną odpowiedź. 1 – wyśmiewanie, drwiny, kpiny; 2 – przedrzeźnianie, złośliwość, dokuczanie; 3 – odrzucanie przez rówieśników; 4 – wykluczanie ucznia z grupy; 5 – objawy zniecierpliwienia; 6 – okazywanie litości; 7 – obojętność, ignorowanie; 8 – postawy neutralne; 9 – wyręczanie w mówieniu; 10 – empatia i serdeczność; 11 – inne.

Niepokojące wydaje się, że na pytanie o reakcje rówieśników w klasie na jąkającego się ucznia nauczyciele wymienili następujące rodzaje zachowań: objawy zniecierpliwienia (53,0%), przedrzeźnianie, złośliwość, dokuczanie (49,0%) oraz wyręczanie w mówieniu (również 49,0%). Jedynie co trzeci ankietowany zaobserwował wśród rówieśników neutralne postawy wobec dziecka jąkającego się, jeszcze mniejsza liczba respondentów (12,0%) dostrzegła empatię i serdeczność wobec takiego ucznia.

Wyniki badań są w tym względzie alarmujące: nawet przy rzadkiej styczności z objawami jąkania się uczniów nauczyciele obserwują postawy negatywne wobec dzieci zmagających się z niepełnością mowy. Zdaniem respondentów, istnieją dodatkowe czynniki mogące mieć wpływ na taką, a nie inną postawę uczniów – na ich reakcje może rzutować sympatia/antypatia do konkretnego dziecka oraz wiek dzieci. Nauczyciele przedszkola podkreślali, że w tej grupie wiekowej można zaobserwować reakcje werbalne rówieśników, typu: *Nie wiem, co on mówi*. Często też koledzy ponaglają jąkające się dziecko stwierdzeniami: *Pospiesz się!*, *Kończ!*, nie chcą rozmawiać z kolegą (*Nie chcemy Cię dłużej słuchać*) lub proszą wychowawcę o pomoc

w rozmowie. Jedna z ankietowanych podkreśliła, że większą empatię do jękającego się dziecka wykazują dziewczynki.

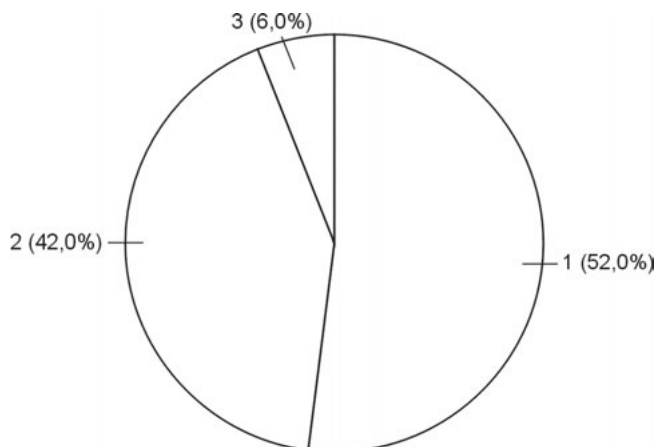
W celu ustalenia, jakiego typu pomocy w placówce edukacyjnej może oczekiwać dziecko jękające się, poproszono respondentów o wskazanie preferowanych przez nich form wsparcia (wykres 6).

Wykres 6. Opinie pedagogów na temat form wsparcia ucznia jękającego się $N = 254$
 Objasnienie: Można było wybrać więcej niż jedną odpowiedź. 1 – skierowanie do specjalisty; 2 – zwolnienie ucznia z wypowiedzi ustnych; 3 – rozmowa z uczniem o jego problemie; 4 – dyskusja w klasie na temat sposobów wsparcia; 5 – zaproszenie logopedy na spotkanie z klasą; 6 – promowanie w grupie zasad dobrej komunikacji; 7 – nawiązywanie współpracy z logopedą; 8 – konsultacja z rodzicami ucznia; 9 – inne.

Za podstawową formę pomocy nauczyciele uznali skierowanie do specjalisty (92,0% ankietowanych). Dwie trzecie badanych podkreśliło, że wartościowa będzie konsultacja z rodzicami ucznia. Duża grupa ankietowanych podniosła również kwestię dyskusji w klasie na temat sposobów wsparcia osób z problemami w komunikowaniu się. Zdaniem respondentów, nauczyciel może także pomóc, nawiązując współpracę z logopedą. Istotna jest różnorodność udzielanych odpowiedzi, mogąca świadczyć o zaangażowaniu nauczycieli w polepszenie warunków edukacyjnych dzieci oraz młodzieży borykających się z niepełnością mowy. Wśród odpowiedzi dodatkowych (w postaci odpowiedzi *inne*) respondenci zauważyli, jak ważne jest wspieranie ucznia: czekanie na skończenie wypowiedzi; kierowanie do dziecka przemyślanych pytań, na które łatwiej mu będzie odpowiedzieć; chwalenie przed rówieśnikami atutów i uzdolnień dziecka jękającego się, stworzenie przyjaznej atmosfery oraz angażowanie dziecka w różne działania na rzecz klasy itp.

W świetle prezentowanych wyników badań nie mniej istotną kwestią było ustalenie, jaka jest ocena własnych kompetencji nauczyciela w zakresie udzielania pomocy dziecku jącym się i jego ewentualna gotowość do dalszego doskonalenia zawodowego w tej materii (wykres 7).

Wykres 7. Ocena własnych kompetencji nauczyciela w zakresie wsparcia dziecka jącym się $N = 254$
 Objaśnienie: 1 – tak; 2 – nie; 3 – brak odpowiedzi.

Ostatnie pytanie, dotyczące oceny kompetencji własnych nauczycieli w zakresie pracy z uczniem jącym się, miało charakter określenia nie tyle znajomości zagadnień związanych z niepełnością mowy, ile raczej umiejętności związanych z udzielaniem skutecznego wsparcia uczniowi, który się jąka. Warto w tym względzie zwrócić uwagę na kilka istotnych kwestii. Spośród ankietowanych, którzy na to pytanie odpowiedzieli twierdząco (*tak – potrafią radzić sobie z problemami ucznia jącym się*), liczni wskazywali rzadki w swojej praktyce kontakt z uczniem jącym się. Jedna z respondentek stwierdziła: *Tak, ale spotykam się z problemem naprawdę rzadko*. Ponadto ankietowani, przekonani o swoim dobrym przygotowaniu do pracy z uczniem jącym się, zaznaczali tylko nieliczne objawy, mogące świadczyć o występowaniu jkania, zdarzało się również, że jako jedyną lub jedną z kilku form wsparcia ucznia jącym się wybierali zwolnienie takiego ucznia z odpowiedzi ustnych. Niepokojące jest także, że wśród respondentów niepewnych swojego przygotowania do pracy z uczniem jącym się znaleźli się między innymi nauczyciele logopedzi.

Ankietowani zostali poproszeni także o wskazanie konkretnych, interesujących ich zagadnień związanych z rozwojem kompetencji w zakresie udzielania skutecznego wsparcia dziecku jącym się. Respondenci, którzy na pytanie o odpowiednie przygotowanie do radzenia sobie z pro-

blemem dziecka jękającego się wybrali odpowiedź negatywną, wymieniali następujące formy doskonalenia zawodowego: udział w warsztatach, szkoleniach, kursach, nauka ćwiczeń oraz metod indywidualnej pracy z uczniem jękającym się.

Nauczyciele sugerowali również potrzebę poszerzenia swojej wiedzy z zakresu jękania. Jako specjalistę, od którego nauczyciele pragną pozyskać wiedzę o możliwościach niesienia pomocy dziecku jękającemu się, wskazywano logopedę specjalizującego się w terapii zaburzeń płynności mowy (balbutologopedę) oraz psychologa i pedagoga.

Wnioski

Jękanie, choć jest stosunkowo rzadkim zaburzeniem mowy, niesie poważne konsekwencje zarówno dla funkcjonowania dziecka w aspekcie społecznym, jak i dla osiąganych przez nie wyników edukacyjnych. Nauczyciele dostrzegają negatywne skutki jękania: mniejszą aktywność ucznia, obniżoną samoocenę, reakcje wycofania. Pedagodzy są również świadomi, jak diametralnie różne mogą być reakcje kolegów wobec jękającego się dziecka, przy czym zdają sobie sprawę, że na co dzień dominują postawy negatywne i obojętne. Najczęstszą formą wsparcia ucznia jękającego się, jaką rekomenduje nauczyciel, jest skierowanie do specjalisty (do logopedy). Połowa respondentów uważa swoje kompetencje w zakresie udzielania pomocy uczniowi jękającemu się za wystarczające, pozostali oczekują konkretnych rozwiązań: warsztatów, szkoleń, wskazówek specjalistów. Wyniki zaprezentowanych badań pokazują, że sytuacja dziecka doświadczającego utrudnień w płynnym komunikowaniu się jest dość trudna, a nauczyciele — osoby, które w tym okresie odgrywają w życiu dziecka bardzo istotną rolę — nie są w pełni przygotowane do udzielania mu kompetentnego wsparcia. Wydaje się, że istotne jest podjęcie w przyszłości badań wśród dzieci i młodzieży, w tym wśród osób jękających się; badań pozwalających na dokonanie oceny sytuacji z ich punktu widzenia. Istotne wydaje się również upowszechnianie w praktyce edukacyjnej programów pomocowych dla uczniów z problemami w komunikowaniu się. Informacje na temat udzielania wsparcia uczniowi jękającemu się można znaleźć w rodzimej literaturze przedmiotu¹⁶. Wskazane wydaje się

¹⁶ Więcej na ten temat zob. M. CHĘCIEK: *Jak wspierać dziecko jękające się w środowisku przedszkola i szkoły...*, s. 213–227; W. KOSTECKA: *Pomoc logopedyczna dziecku jękającemu się*. „Logopedia” 1999, t. 26, s. 67–84; EADEM: *Dziecko i jękanie*. Lublin 2000; A. PŁUSAJSKA-OTTO, K. WĘSIERSKA: *Znaczenie współpracy logopedy i nauczyciela w terapii dziecka jękającego się...*; EADEM: *Rola nauczyciela w profilaktyce i terapii jękania...*; K. SZAMBURSKI: *Dziecko jęka-*

także skorzystanie z bogatego dorobku logopedii anglojęzycznej, zawierającej programy profilaktyczne wraz z praktycznymi strategiami działań rekomendowanych do zastosowania w przedszkolu i w szkole¹⁷. Wiele cennych informacji z tego zakresu w języku angielskim jest dostępnych w Internecie¹⁸. Zasygnalizowane przykładowe praktyczne sposoby udzielania wsparcia dziecku jękającemu się w środowisku szkoły czy przedszkola wydają się war- te zarekomendowania zarówno logopedom, jak i nauczycielom.

Praktyczne strategie pomocy dziecku jękającemu się

„Jednym z najważniejszych zadań logopedy jest pedagogizacja nauczycieli i pozostałego personelu szkolnego na temat skutecznych sposobów komunikowania się z dzieckiem jękającym się oraz wspierania go na terenie szkoły” – podkreślają amerykańscy badacze i terapeuci Peter Raming oraz

jące się w szkole. „Logopeda” 2007, nr 2 (5), s. 31–57 [czasopismo internetowe, dostępne na stronie: www.logopeda.org.pl]; K. WĘSIERSKA: *Profilaktyka jękania...*

¹⁷ Autorki rekomendują następujące pozycje: A.L. BEANE: *Bully Free Classroom*. Minneapolis 2005; K.A. CHMELA: *Focus on Fluency. A Tool Kit for Creative Therapy*. Greenville 2006; K.A. CHMELA, N. REARDON: *The School-age Child Who Stutters: Working Effectively with Attitudes and Emotions*. Memphis 2005; C.W. DELL JR.: *Terapia jękania u dzieci w młodszym wieku szkolnym. Podręcznik dla logopedów*. Przeł. L. JANKOWSKA-SZAFARSKA. Kraków 2008; N. DREW: *No Kidding about Bulling*. Minneapolis 2010; C. GAINER: *I'm Like You, You're Like Me*. Minneapolis 1998; R.M. LESS: *Stammering Children in Schools*. In: *Speech/Language Therapists and Teachers Working Together. A System Approach to Collaboration*. Ed. E. McCARTNEY. London 2000; P.R. RAMING, D.M. DODGE: *The Child and Adolescent Stuttering. Treatment and Activity Resource Guide*. Clifton Park 2005; P.R. RAMING, E.M. BENNETT: *Working With 7- to 12-Year-Old Children Who Stutter: Ideas for Intervention in the Public Schools*. „Language, Speech, and Hearing Services in Schools” 1995, vol. 26, s. 138–150; T. ROMAIN: *Bullies Are a Pain in the Brain*. Minneapolis 1997; L. RUSTIN, F. COOK, W. BOTTERILL, C. HUGHES, E. KELMAN: *Stammering. A Practical Guide for Teachers and Others Professionals*. London 2001; L. SCOTT, C. GUITAR: *Jak mówić w szkole o jękanii? Podręcznik dla nauczycieli i logopedów*. Przeł. M. WĘSIERSKA. Katowice 2012; T. STEWART, J. TURNBULL: *Dysfluent Children. Practical Approaches to Assessment and Therapy*. Brackley 2007; J. TURNBULL, T. STEWART: *Helping Children Cope with Stammering*. London 1996; S. YARUSS, B. MURPHY, R.W. QUESAL, N.A. REARDON: *Bulling and Teasing: Helping Children Who Stutter*. New York 2004.

¹⁸ Zob.: ASHA (American Speech-Language-Hearing Association): www.asha.org; Action for Stammering Children: www.stammeringcentre.org; British Stammering Association: www.stammering.org; Canadian Stuttering Association: www.stutter.ca; National Stuttering Association: www.nsastutter.org; The Stuttering Homepage: www.mnsu.edu/comdis/kuster The Stuttering Foundation of America: www.stutteringhelp.org. Na stronie The Stuttering Foundation znajdują się także informacje (ulotki i plakaty) w języku polskim [data dostępu: 14.06.2012].

Darrell Dodge¹⁹. Cenne z punktu widzenia poprawy sytuacji jękającego się dziecka są zarówno warsztaty szkoleniowe na temat jękania dla grupy nauczycieli, jak i indywidualne spotkania logopedy z nauczycielem dziecka jękającego się²⁰. Zdaniem Trudy Stewart i Jackie Turnbull, brytyjskich specjalistek w dziedzinie jękania, zaaranżowanie spotkania logopedy z nauczycielem, choć często wymagające dodatkowego wysiłku z obu stron, jest niezwykle cenne²¹. Taki osobisty kontakt pozwala zarówno terapeutce, jak i nauczycielowi na wymianę poglądów na temat samego dziecka, jest również dla logopedy okazją do podzielenia się wiedzą z zakresu jękania i technik stosowanych w procesie terapii logopedycznej. Ważnym zagadnieniem poruszonym podczas takiego spotkania jest upowszechnianie wiedzy o samym jękaniu²². Nie mniej istotną kwestią, wartą omówienia, wydaje się także potrzeba promowania zasad dobrej komunikacji. Zadaniem logopedy jest uświadomienie nauczycielowi, że jego rola polega na modelowaniu wypowiedzi zarówno ucznia jękającego się, jak i jego kolegów. Nauczyciel również swoim zachowaniem modeluje postawy rówieśników dziecka jękającego się wobec zjawiska niepełności mowy. Ważne jest, aby wychowawca dawał wyraźny sygnał, że akceptuje zarówno samego ucznia, jak i jego jękanie. Istota oddziaływań podejmowanych przez nauczyciela polega na stworzeniu w klasie takich warunków, aby każdy uczeń czuł się komfortowo, a w razie problemów w komunikowaniu się wiedział, że może liczyć na dodatkowe wsparcie ze strony pedagoga. Istnieje wiele możliwości otoczenia ucznia jękającego się dobrą opieką na terenie szkoły/przedszkola i zachęcenia go do wypowiedzi (por. rys. 1.).

Nauczyciel jest wzorem dla uczniów — jego postawa jako dobrego mówcy zaowocuje lepszą komunikacją wśród uczniów. W podręczniku dla rodziców i nauczycieli *Jak mówić w szkole o jękaniu?...²³* zostały opisane kon-

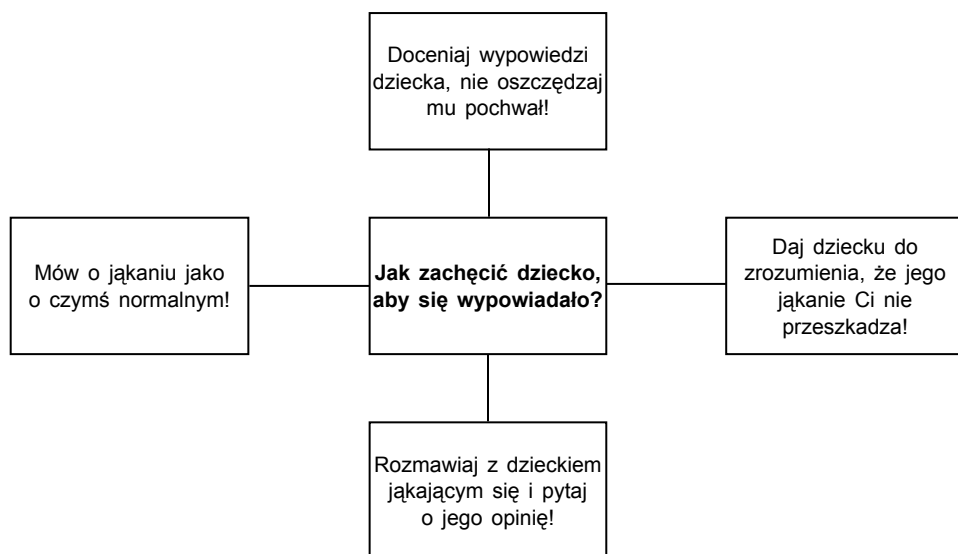
¹⁹ P.R. RAMING, D.M. DODGE: *The Child and Adolescent Stuttering...*, s. 99.

²⁰ Propozycję programu przeprowadzenia spotkania zarówno grupowego, jak i indywidualnego z nauczycielami na temat jękania znaleźć można wraz z materiałami szkoleniowymi w publikacji L. SCOTT, C. GUITAR: *Jak mówić w szkole o jękaniu...*

²¹ Zob. T. STEWART, J. TURNBULL: *Dysfluent Children...*

²² Cennym źródłem informacji na temat jękania mogą być szkoleniowe filmy dokumentalne. Polska wersja amerykańskiego filmu wyprodukowanego przez The Stuttering Foundation of America z myślą o nauczycielach pt. *Stuttering: Straight Talk for Teachers* została dołączona do publikacji *Jak mówić w szkole o jękaniu?...* Polscy odbiorcy mogą również zapoznać się z filmem dokumentalnym o jękaniu: *Wait, Wait, I'm Not Finished Yet...*, który został wyprodukowany przez specjalistów z The Michael Palin Centre for Stammering Children w Londynie, we współpracy z Ministerstwem Edukacji Anglii. Za zgodą twórców materiał ten jest dostępny na stronie Instytutu Języka Polskiego Uniwersytetu Śląskiego: www.fil.us.edu.pl/ijp/index.php?action=logopedia [data dostępu: 14.06.2012].

²³ L. SCOTT, C. GUITAR: *Jak mówić w szkole o jękaniu...*, s. 45.

Rys. 1. Sposoby zachęcenia jękającego się dziecka do wypowiedzania

Źródło: opracowanie własne na podstawie L. SCOTT, C. GUITAR: *Jak mówić w szkole o jąkanii. Podręcznik dla nauczycieli i logopedów*. Przekł. M. WĘSIERSKA. Katowice 2012.

kretność formy pomocy – strategie, które są rekomendowane nauczycielowi w kontaktach z dzieckiem jękającym się:

- Porozmawiaj z dzieckiem, jak chciałoby, abyś je traktował, kiedy ma gorszy dzień i częściej „potyka się” w mowie.
- Kiedy dziecko jękające się przeszkadza podczas lekcji innemu dziecku, traktuj je jak każdego ucznia w klasie.
- Możesz wiele zrobić, by ułatwić dziecku jękającemu się wypowiedzi ustne i wystąpienia przed klasą – spróbujcie opracować wspólnie plan takich wypowiedzi.
- Warto skonsultować z dzieckiem kwestię poruszania tematu jękania na forum klasy. Porozmawiaj o tym również z logopedą ucznia jękającego się.
- Jeśli uczniowie dokuczają dziecku jękającemu się – reaguj.
- Okaż dziecku wsparcie – posłuchaj, co ma Ci do powiedzenia, i nie lekceważ, kiedy prosi Cię o pomoc.
- Poszukuj z dzieckiem strategii radzenia sobie z jąkaniami.
- Mów o jąkanii: większa wiedza to mniej niedomówień.
- Rozmawiaj z uczniami o dokuczaniu innym i o konsekwencjach takiego działania.
- Wraz z rodzicami, logopedą i innymi nauczycielami stwórzcie grupę wsparcia dziecka jękającego się.
- Pokaż dziecku, że jego trudności w mowie nie stanowią dla Ciebie problemu – ważne jest to, co uczeń chce przekazać.

Specjaliści, podkreślając wagę osobistych kontaktów terapeuty z nauczycielem jękającego się dziecka, sugerują, że w niektórych przypadkach wskazane jest, by w takim spotkaniu uczestniczył również sam uczeń, który będzie mógł wyrazić swoje poglądy, oceny i opinie²⁴. Gdy nie jest to odpowiednie, warto poprosić nauczyciela o przeprowadzenie indywidualnej rozmowy z uczniem jękającym się na temat jego sytuacji w klasie i jego potrzeb. W wielu przypadkach dobrym pomysłem jest zaproszenie logopedy na spotkanie z klasą. Zajęcia logopedy z zespołem klasowym ucznia jękającego się są okazją do upowszechniania postaw akceptacji i tolerancji, a także budowania rówieśniczej grupy wsparcia jękającego się dziecka na terenie placówki edukacyjnej. Tematyka poruszana podczas takiego spotkania oscyluje wokół następujących zagadnień:

1. Czym jest jękanie? Na czym polega?
2. Sławni ludzie, którzy się jękali!
3. Co się dzieje w terapii jękania?
4. Zmiana sposobu mówienia nie jest łatwa!
5. Dlaczego inni dokuczają i co się wtedy czuje?
6. W jaki sposób mogą pomóc koledzy?²⁵.

Podjęcie walki z plagą dokuczania uczniom z różnymi dysfunkcjami lub problemami (nie tylko związanymi z jękaniem) wymaga od nauczyciela dodatkowego wysiłku, ale jest bardzo opłacalną inwestycją. Najważniejsze postulaty programów profilaktycznych, mających na celu budowanie tzw. zespołów klasowych wolnych od dokuczania (ang. *bully free classroom*), to przede wszystkim:

- szerzenie postaw akceptacji wobec inności;
- myślenie o sobie nawzajem w sposób pozytywny;
- promowanie pracy zespołowej;
- udzielanie sobie nawzajem wsparcia przez członków zespołu klasowego;
- kreatywne rozwiązywanie problemów;
- wdrażanie w praktyce technik radzenia sobie z dokuczaniem;
- kreowanie postaw empatii i wzajemnej życzliwości członków zespołu klasowego;
- traktowanie innych z życzliwością i szacunkiem²⁶.

²⁴ Por. B. GUITAR: *Stuttering. An Integrated Approach to Its Nature and Treatment*. Baltimore 2006.

²⁵ W przywołanej publikacji *Jak mówić w szkole o jękaniu?...* czytelnik znajdzie również scenariusz zajęć warsztatowych z klasą wraz materiałami niezbędnymi do ich przeprowadzenia.

²⁶ Zob.: A.L. BEANE: *Bully Free Classroom*. Minneapolis 2005; N. DREW: *No Kidding about Bulling*. Minneapolis 2010; N. VAN KUIK FAST, M. LANGEVIN: *Bulling of School-age Children Who Stutter and Potential Coping Strategies...*, s. 74–77; S. YARUSS, B. MURPHY,

W publikacjach i artykułach poświęconych problematyce jąkania można znaleźć informacje na temat tego, czego od nauczyciela oczekują rodzice dzieci borykających się z problemami w płynności mowy. Rodzice/opiekunowie dzieci jąkających się często mają dużą wiedzę na temat specyfiki niepełności mowy – mogą próbować pytać lub sondować nauczyciela, aby zagwarantować swojemu dziecku jak najkorzystniejsze warunki funkcjonowania w środowisku edukacyjnym. Wanda Kostecka, wspominając o wyborze idealnej dla dziecka placówki szkolnej, pisze: „Wybierając przedszkole lub szkołę dla dziecka z mową niepełną, należy wziąć pod uwagę wiele czynników. Sugeruje się rodzicom: (1) Wspomnij o niepełności dziecka dla rozpoznania, w jaki sposób reagują nauczyciele. Czy mają wiedzę na temat tego zaburzenia? Czy mieli wcześniej do czynienia z dziećmi jąkającymi się? Jeśli tak, to jakie były ich odczucia? Czy są chętni, aby pogłębić wiedzę na ten temat? (2) Dowiedz się, jaki jest stosunek nauczycieli do niepełności mowy? Jak nauczyciele traktują dziecko – jako problem czy jako osobę? Czy zamierzają traktować dziecko inaczej, czy oczekują, że poradzi sobie ono jak wszyscy rówieśnicy? Czy są w stanie zmienić rutynowe czynności (np. odczytywanie z listy, pytanie z ławki), aby wyjść naprzeciw potrzebom twojego dziecka”²⁷. Wydaje się, że najważniejsze jest rozmawianie o jąkaniu i nietraktowanie tego problemu jak tabu. Im więcej rzetelnych informacji na ten temat mają nauczyciele i ich uczniowie, tym więcej będzie pozytywnych reakcji środowiska wobec ucznia jąkającego się, a w efekcie mniej problemów w komunikacji interpersonalnej można oczekiwać w przyszłości.

R.W. QUESAL, N.A. REARDON: *Bullying and Teasing: Helping Children Who Stutter*. New York 2004.

²⁷ W. KOSTECKA: *Pomoc logopedyczna dziecku jąkającemu się...*, s. 78–79.

Natalia Moćko, Katarzyna Węsierska

A Stammering Child's Situation in Kindergarten and at School

S u m m a r y

The article presents the results of a survey aiming at testing the teachers' knowledge about stammering of children at school and in kindergarten. The respondents were asked to evaluate their own competences in terms of providing support to a stammering child. Relying on the analysis of the results of the conducted research, as well as on the Polish and foreign literature on the subject, in the second part of the article, the authors presented the practical strategies for providing support to a stammering child at school and in the kindergarten environment.

Наталья Мочко, Катажина Венсерска

Ситуация заикающегося ребенка — в детском саду и в школе

Резюме

В статье представлены результаты социологических исследований, проведенных в образовательной среде на тему уровня знаний о явлении заикания среди учителей и ситуации заикающегося ребенка в детском саду и в школе. Респондентов просили также оценить их собственные компетенции в сфере оказывания поддержки заикающемуся ребенку. Во второй части статьи авторы на основании результатов проведенных опросов, а также польской и зарубежной специальной литературы, представили стратегии оказания поддержки заикающемуся ребенку в детском саду и в школе.